

УДК 811.161.2'37+811.581'37:81'23

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.47.27>

КОНЦЕПТ «ДІМ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КИТАЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

THE CONCEPT OF 'HOME' IN THE UKRAINIAN AND CHINESE LINGUISTIC WORLDVIEWS: A COMPARATIVE ANALYSIS

Фу Цзін,

orcid.org/0009-0001-3644-4389

кандидат філологічних наук,

доцент

Інституту російської мови Сичуанського університету іноземних мов, Китай

У статті здійснено зіставне дослідження концепту «дім» в українській та китайській мовних картинах світу з метою виявлення його універсальних і національно-специфічних характеристик й особливостей мовної репрезентації в обох лінгвокультурах. У статті проаналізовано мовні засоби вербалізації концепту «дім», зокрема лексичні одиниці, фразеологізми, паремії та інші форми мовної репрезентації. Методологічною основою аналізу є когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, теорія концепту та дискурсивний аналіз. Дослідження проведено на основі комплексного застосування методу компонентного аналізу, контекстуального тлумачення, інтерпретації етнокультурно маркованих елементів.

Проведений аналіз українських і китайських паремій та фразеологізмів допоміг виявити специфіку мовної об'єктивації концепту «дім» у двох лінгвокультурах. Установлено, що паремійний фонд обох мов репрезентує дім як ключовий осередок родинних взаємин, морального виховання та збереження культурної пам'яті. В українській і китайській мовах цей концепт акумулює уявлення про порядок, добробут, відповідальність і тяглість поколінь, що свідчить про його належність до базових культурних констант. Водночас дослідження виявило суттєві відмінності в аксіологічних акцентах. Українські паремії переважно репрезентують дім як простір особистої свободи, емоційного комфорту та внутрішньої єдності родини. Натомість китайські мовні одиниці відображають домінування колективістських цінностей, підкреслюючи значення родинної дисципліни, шанування старших, виконання соціальних обов'язків і підтримання гармонії в суспільстві. Таким чином, попри спільне розуміння дому як центру людського буття, його концептуалізація в українській та китайській мовних картинах світу демонструє різні моделі взаємодії особистості, родини та соціуму.

Ключові слова: концепт «дім», лінгвокультура, мовна картина світу, фразеологія, когнітивна лінгвістика, сема, культурний контекст, національна маркованість.

This article presents a comparative study of the concept of 'home' in the Ukrainian and Chinese linguistic worldviews, with the aim of identifying its universal and nation-specific characteristics, as well as the peculiarities of its linguistic representation in both linguistic and cultural contexts. The article analyses the linguistic means of verbalising the concept of 'home', in particular lexical items, idioms, proverbs and other forms of linguistic representation. The methodological basis for the analysis is cognitive linguistics, linguoculturology, concept theory and discourse analysis. The research was conducted on the basis of a comprehensive application of the methods of component analysis, contextual interpretation and the interpretation of ethnoculturally marked elements.

An analysis of Ukrainian and Chinese proverbs and idioms has made it possible to identify the specific features of the linguistic representation of the concept of 'home' in these two linguistic and cultural contexts. It has been established that the proverbial corpus of both languages presents the home as a key centre for family relationships, moral upbringing and the preservation of cultural memory. In both Ukrainian and Chinese, this concept embodies notions of order, well-being, responsibility and the continuity of generations, indicating that it belongs to the basic cultural constants. At the same time, the study revealed significant differences in axiological emphases. Ukrainian proverbs predominantly present the home as a space of personal freedom, emotional comfort and the inner unity of the family. In contrast, Chinese linguistic units reflect the dominance of collectivist values, emphasising the importance of family discipline, respect for elders, the fulfilment of social duties and the maintenance of harmony in society. Thus, despite a shared understanding of the home as the centre of human existence, its conceptualisation in the Ukrainian and Chinese linguistic worldviews demonstrates different models of interaction between the individual, the family and society.

Key words: the concept of 'home', linguoculture, linguistic worldview, phraseology, cognitive linguistics, seme, cultural context, national marking.

Постановка проблеми. У зв'язку з активним розвитком когнітивної лінгвістики на перший план виходить дослідження процесів концептуалізації та категоризації дійсності. Значний інтерес для сучасних досліджень представляє вивчення концептів. У семантичній системі кожної мови існують особливі концепти, які є своєрідними,

унікальними та мають національну специфіку, що робить їх цінними для реконструкції мовної картини світу. У національних мовних картинах світу виділяють певний набір «ключових» слів, які представляють базові, універсальні поняття: це концепти, без яких не може обійтися жодна лінгвокультура. Хоча концепт має статус універ-

сального, у кожній мові він може набувати своєї специфічної культурної забарвленості та слугувати виразником певної національної культури. Предметом нашого дослідження ми обрали концепт «дім» в українській та китайській мовах у зіставному аспекті.

Дослідження цього концепту відкриває унікальні можливості для розуміння культурних особливостей і світоглядних пріоритетів народів, дозволивши виявити як спільні універсальні риси, так і специфічні національні особливості, які формуються під впливом історичного, соціального та культурного контексту, що є суттєво відмінним в лінгвокультурах носіїв української й китайської мов. Оскільки «дім» в обох культурах несе не лише фізичне значення житла, а й глибокі символічні смисли, дослідження цих відмінностей і подібностей сприяє глибшому розумінню ментальних моделей ідентичності, сімейних цінностей та соціальних зв'язків, що й визначає актуальність обраної нами теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях українських дослідників концепт розглядається не лише як ментальна структура, а й як форма збереження колективного досвіду народу, закріпленого в мовних знаках. Особливу цінність для дослідження концепту «дім» становлять наукові праці М. Полюжина, який визначає концепт як «квант структурованого знання про предмет і явище навколишньої дійсності» та наголошує на його центральній ролі у формуванні концептуальної й мовної картин світу [3]. Науковець підкреслює, що саме через систему концептів людина осмислює дійсність, а мова виступає механізмом їхньої вербалізації та культурної трансляції [3].

Вагомий внесок у дослідження концепту «дім» зробили науковці, які аналізували його функціонування в художньому та фразеологічному дискурсах. Так, А. Богінська, досліджуючи трансформацію традиційного змісту концепту «дім» у міській прозі, наголошує на його багатогарній природі. Учена зазначає, що в традиційній культурі дім асоціюється із захищеним простором, родинним затишком, стабільністю та почуттям належності, проте в літературі модерної доби цей образ набуває нових смислових відтінків, пов'язаних із самотністю, відчуженням і втратою духовного зв'язку з рідним середовищем [1, с. 55]. Водночас Т. Рябокучма та А. Горбаченко розглядають концепт «дім» крізь призму фразеологічних одиниць, підкреслюючи його значення як культурного символу родини, добробуту, приватного простору та внутрішньої гармонії людини [5].

Концепту дому в китайській лінгвокультурі присвячено наукові розвідки китайського соціолога й антрополога Fei Xiaotong, на думку якого структура традиційного китайського суспільства ґрунтується на системі родинних відносин, у центрі яких перебуває сім'я як основний соціальний осередок [12]. У дослідженнях Ван Юнь простежено еволюцію концепту дому, авторка доходить висновку, що для китайської мовної свідомості дім насамперед постає простором родинної належності, а вже потім матеріальним житлом [9]. К. Наумова, аналізуючи функціонування лексем 家 та 家庭 у сучасній китайській мовній картині світу, відзначає збереження традиційного зв'язку між поняттями «дім» і «родина», попри активні соціокультурні трансформації китайського суспільства [10]. Водночас П. Ван, Ш. Се та Х. Сюй розглядають концепт «дім» як динамічний культурний конструкт, що формується через взаємодію соціальних, просторових і ціннісних чинників [11]. На думку згаданих дослідників, трактування концепту дому в китайській мовній картині світу ґрунтується не лише на матеріальному просторі проживання, а й на відчутті гармонії, належності до родини та зв'язку з рідним середовищем.

Як бачимо, концепт «дім» описано в науковій літературі із різних перспектив: етнографічних, культурологічних, лінгвокультурних, літературознавчих як фундаментальний символ безпеки, прихистку, центру родинних цінностей. Учені розглядають цей концепт у семантичному полі таких концептів, як родина, батьківщина, батько і мати, як «фізичну маніфестацію ідентичності» [13]. Попри значущість проблематики, існує нестача комплексних компаративних досліджень концепту дому в різних культурах. Якщо тема досить ґрунтовно вивчена на матеріалі слов'янських мов, то типологічних зіставлень на рівні генетично віддалених картин світу і лінгвокультур, таких як українська й китайська, небагато в сучасній лінгвістиці. Це й визначило предметну сферу нашої наукової розвідки досліджень – здійснити психолінгвістичний аналіз паремій і фразеологічного рівня української й китайської мов із концептом «дім» задля розкриття їх культурної специфіки та внеску у загальну теорію концептуальних систем.

Постановка завдання. *Метою статті є здійснення комплексного порівняльного аналізу концепту «дім» в українській та китайській мовних картинах світу, виявлення його універсальних і національно-специфічних характеристик, а також дослідження особливостей мовної*

репрезентації цього концепту в обох лінгвокультурах. Для досягнення поставленої мети проведено аналіз лексичних одиниць, фразеологізмів, паремій та інших мовних засобів, що вербалізують концепт «дім» в українській і китайській мовах, виявлено спільних смислових доміант та відмінностей у його концептуалізації за допомогою інструментарію контрастивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Дослідження проведено на основі публікацій у періодичних виданнях з лінгвістики, історії та культурології. Для визначення деяких ключових категорій використано словникові статті. Основними методами дослідження стали такі:

1. Лексикографічний аналіз: вивчення семантики лексичних одиниць, пов'язаних із цими концептами в українській та китайській мовах, аналіз їхніх значень, ситуацій вживання в різних контекстах.

2. Порівняльний аналіз культурних та мовних контекстів: дослідження соціокультурного значення та функцій концепту «дім» в українській і китайській культурних традиціях з метою виявлення загальних та унікальних рис цього концепту.

Методологічну основу дослідження становить лінгвокультурологічний підхід, який дає змогу розглядати концепт «дім» як складне ментально-культурне утворення, відображене в мовній картині світу українського та китайського народів. Також теоретичне підґрунтя дослідження склали концептуальні положення когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та концептології у плані погляду на мову як засіб трансляції культурно значущих смислів.

У статті використано комплекс загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів, зокрема:

– компаративний метод як провідний метод дослідження дозволив виявити спільні і відмінні риси концептуалізації дому в українській та китайській лінгвокультурах;

– за допомогою описового методу окреслено наукові підходи до визначення концепту та його структурних компонентів;

– метод суцільної вибірки дав змогу сформувати корпус українських і китайських паремій й ідіом, в яких вербалізовано концепт дому для подальшого семантичного аналізу та виявлення ядерних і периферійних ознак ключових сем, що формують змістове наповнення концепту дім (у статті проаналізовано 36 фразеологічних одиниць і паремій українською мовою та 17 – китайською мовою із концептом «дім»);

– лінгвокультурологічний аналіз дозволив провести паралель між мовними одиницями та культурними цінностями носіїв мови, традиціями і світоглядними настановами, мовними картинами світу;

– за допомогою когнітивного аналізу описано концептуальну структуру концепту «дім» та встановлено особливості його функціонування в національних мовних картинах світу обох народів;

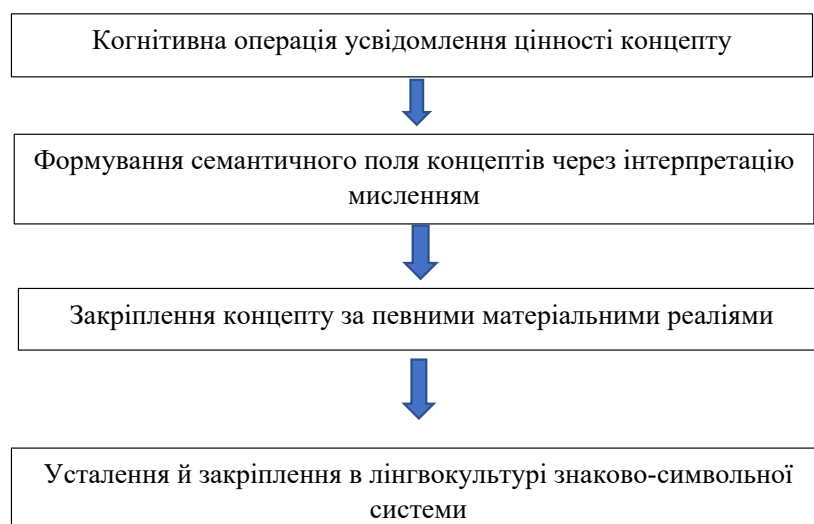
– інтерпретативний метод дав змогу встановити зв'язок між мовними одиницями та культурними моделями поведінки українського й китайського суспільств, зокрема вплив конфуціанської традиції на формування китайського уявлення про дім як осередок родинної ієрархії.

Виклад основного матеріалу. Представники академічного середовища розходяться у визначенні терміна «концепт», і різні вчені в різних дисциплінах, а навіть у одній і тій самій дисципліні, по-різному розуміють і висловлюють його [3; 10; 11; 13]. Але загалом більшість визначень можна розділити на два види: по-перше, концепт розглядається як «культурна структура» або «одиниця культури», тому й називається «культурний концепт», це в основному вивчається в рамках лінгвокультурології; по-друге, концепт розглядається як «мисленнєва структура» або «одиниця мислення», тому його ще й називають «мисленнєвим концептом» або «мовна свідомість», це в основному вивчається в рамках когнітивної семантики або когнітивної психолінгвістики. Взаємозв'язок між концептами і їхній вплив на формування лінгвокультури народу можна подати у вигляді такого ланцюга (мал. 1):

Концепт «дім» належить до аксіологічно навантажених одиниць, що складаються із просторової, соціальної та ментальної локалізації суб'єкта. Його

семантична структура формується в рамках національної картини світу та відображає стійкі когнітивні моделі, закріплені в дискурсі. У лінгвокультурному аспекті «дім» фіксує культурні сценарії, пов'язані з ідентичністю, нормами взаємодії, ієрархією та етичними регулятивами. Художній дискурс актуалізує концепт «дім» через комплекс текстових стратегій: метафоризацію, культурно марковану лексему, мовний етикет, прагматичні ролі персонажів.

Спочатку розглянемо зміст загальномовного концепту «дім», який найкраще передає семантика ключової лексики, що виражає цей концепт. Тлумачний словник сучасної української мови подає чотири основних значення дому, з яких три – частотні, а одне – рідковживане:

Мал. 1. Основні етапи процесу формування лінгвокультури на основі концептосфер

Джерело: розробка автора

1. Будівля, призначена для житла або для розміщення різних установ.

2. Приміщення, в якому живуть люди; житло.

3. Приміщення, люди, які в ньому живуть, та їх господарство.

4. Монархи одного роду, що послідовно замінювали один одного [2, с. 306].

Яскравими семами першого значення є сема «будівля» та сема «заселеність». Яскравими семами другого значення стають семи «приміщення», «заселеність». Яскравою семою третього та четвертого значень лексеми «дім» є сема «спорідненість». В українській мовній картині світу концепт «дім» означає не лише постійне житло, а й уособлює ідею спорідненості людей, об'єднаних спільним родом і кров'ю, адже саме дім є місцем, яке зв'язує представників роду. З цієї точки і розпочинається подальший розвиток семантики слова «дім».

Значення «дім – сім'я» і, відповідно, поняття «спорідненість», насамперед, представлені в українській лінгвокультурі назвами близьких і далеких родичів присвійними прикметниками (мамин, материн, батьківський); дієсловами (народжувати, плодити, виношувати, вирощувати, виховувати, забезпечувати), Дім традиційно є символом сім'ї, спадкоємності поколінь.

На нашу думку, семантика та конотації концепту «дім» пов'язані, насамперед, із ціннісним ставленням українців до дому та особливою любов'ю народу до природи, садівництва, сільського життя та спокою. Українці завжди цінували красу природи й прагнули створити гармонійне поєднання архітектури, ландшафту та

садівництва, а будинок, як відомо, завжди був центром життя для українців як нації. Усі ці риси, безперечно, переносяться й на концепт дому.

Поняття дому в китайській культурі має глибоке історичне та світоглядне підґрунтя, що знаходить своє відображення вже в етимології ієрогліфа 家. У сучасній китайській мові цей знак передає значення «дім», «оселя», «родина», проте його семантика формувалася протягом багатьох століть. Графічна структура ієрогліфа поєднує елемент 宀, який асоціюється з дахом або житлом, та компонент 豕 («свиня»). Таке поєднання не є випадковим, адже в давньокитайському суспільстві свиня належала до найважливіших свійських тварин і відігравала помітну роль як у господарському житті, так і в ритуальній практиці [10].

Походження ієрогліфу сягає епохи найдавніших пам'яток китайської писемності – написів на ворожильних кістках і панцирах черепах. Аналіз ранніх форм ієрогліфа дає підстави вважати, що його первісне значення було пов'язане не з житлом у сучасному розумінні, а із сакральним простором, де здійснювалися обряди вшанування предків. У таких місцях відбувалися жертвоприношення, покликані забезпечити прихильність духів роду та їхній захист для живих членів сім'ї. Хоча в ритуалах використовували різних тварин, саме свиня найчастіше ставала жертвовою твариною, що й зумовило її закріплення в графічному образі ієрогліфа.

Уявлення про дім як місце перебування духів предків є показовим для традиційної китайської культури, у якій родина розглядається не лише як спільнота живих людей, а як безперервний зв'яз-

зок поколінь. Саме тому семантичний розвиток знака 家 відбувався від позначення сакрального родового осередку до ширшого значення житла, сім'ї та домашнього простору. У сучасній мовній свідомості китайців цей ієрогліф акумулює уявлення про родинну єдність, захищеність, спадкоємність традицій та зв'язок із предками.

Особливе значення для розуміння концепту «дім» має китайська пареміологія, у якій зафіксовано колективний досвід народу та його ціннісні орієнтири. Фразеологізми й прислів'я з компонентом 家 демонструють, що дім осмислюється не лише як матеріальний об'єкт, а передусім як особливий соціальний і моральний простір. Насамперед привертає увагу сприйняття родини як автономного світу зі своїми правилами та внутрішньою логікою. Про це свідчать вислови 清官难断家务事 («навіть справедливий суддя не здатний розв'язати сімейні суперечки») та 家丑不可外扬 («сімейних негараздів не слід розголошувати»). У них відображено переконання, що внутрішньородинні відносини є надто складними для стороннього втручання, а збереження честі родини становить важливу суспільну цінність. Не менш значущим складником концепту є гармонія як основа добробуту. Китайська традиція розглядає сімейний мир як передумову успішного життя людини, що знаходить відображення у прислів'ї 家和万事兴 («у гарній родині лад»). Ідея впорядкованості сімейного життя простежується також у вислові 国有国法, 家有家规 («У держави є свої закони, а в родині – свої правила»), який проводить паралель між законами держави та правилами, що регулюють життя родини. Водночас прислів'я 家无主, 屋倒竖 («Якщо в домі немає господаря, то будинок стоїть догори дригом») підкреслює значення відповідальності та належної організації домашнього простору.

У китайській мові поняття «家» виходить за межі фізичного «будинку», уособлюючи емоційну та етичну спільноту, побудовану на кровних та шлюбних зв'язках. Воно зосереджується на глибоких родинних зв'язках та конфуціанських цінностях синівської шанобливості, підкреслюючи взаємні обов'язки, самопожертви та відданість серед членів родини. Тобто на культурному рівні «дім» є наріжним каменем китайського духовного світу, відображаючи сильну колективістську орієнтацію. Індивідуальна честь і ганьба є спільними для всієї родини, причому стабільність і гармонія сім'ї ставляться вище за особисті інтереси. Такий спосіб мислення поширюється на суспільство, формуючи такі поняття, як «нація» та «рідне місто», що робить «дім» ключовим для

розуміння китайських соціальних відносин та культурної логіки.

У китайській мовній картині світу створення сім'ї традиційно розглядається як один із найважливіших етапів життєвого становлення людини. Це відображено у фразеологізмі 成家立业 («Створити сім'ю та побудувати кар'єру»), де сімейне життя нерозривно поєднується з професійною реалізацією та соціальною зрілістю. Подібний зміст містить і прислів'я 当家才知柴米价 («Лише ставши господарем, дізнаєшся ціну хліба й дров»), 养子方晓父娘恩 («Лише виростивши власну дитину, зрозумієш батьківську любов і турботу»), яке наголошує на тому, що справжнє розуміння батьківської турботи та життєвих труднощів приходить лише через власний досвід.

Окреме місце в структурі концепту «дім» в китайській лінгвокультурі займає шанобливе ставлення до старших поколінь. Конфуціанська етична традиція сформувала уявлення про літніх членів родини як носіїв мудрості та життєвого досвіду. Саме цю думку репрезентує прислів'я 家有一老, 如有一宝 («Якщо в родині є старша людина, це все одно що мати скарб»), відповідно до якого присутність старшої людини в сім'ї порівнюється до справжнього скарбу. Дім асоціюється з безпекою, душевним комфортом і відчуттям належності до певного простору. Такі смисли закладені у прислів'ях 金窝银窝不如自己的狗窝 («Золоте й срібне гніздо не краще за власну хатину»), що дуже нагадує українку паремію «У гостях добре, а вдома найкраще») та 在家千日好 («Удома й тисячу днів добре, а поза домом навіть один день важкий»), 出门一时难 («Вдома завжди добре, а на чужині нелегко»), де наголошується на особливій цінності власної оселі порівняно з будь-якими зовнішніми благами.

В українській та китайській лінгвокультурах концепти «дім» і «сім'я» нерідко вживаються як синоніми, пор.: «Без господаря дім плаче, а без господині хата тужить», «Яка господиня, така й хата»; «Добра жінка дім збереже, а лиха руйнує»; «Хата жінкою багата»; «Де чоловік і жінка в злагоді, там і дім у гаразді»; «На добрій жінці дім тримається»; «Де мир та лад, там у хаті благодать» [4; 6]. Уявлення про спільний дім як фактор, що сприяє об'єднанню сім'ї, властиві й китайській картині світу, наприклад 分家兄弟只是邻居 – «брати, що розділилися, через три роки стають просто сусідами»).

При цьому «дім» завжди інтерпретується як власний простір у пареміях чи фразеології. Наприклад, в українській мові: «Моя хата скраю,

нічого не знаю», «У своїй хаті й стіни допомагають», «Добре тому, хто в своєму дому», «В гостях добре, а вдома найкраще», «Без господаря двір плаче, а без господині хата», «Триматися свого дому», «Вернутися під рідну стріху» [4; 6; 7]. Схожу інтерпретацію маємо в китайській мові: 在家千日易, 出门一时难 – «вдома й тисячу днів прожити легко, вийдеш з дому – і година важка».

Аксіологізація поняття «дім» як власного простору в українських пареміях часто відбувається шляхом формування антитетичних конструкцій із використанням лексем з оцінним значенням «краще» або «гірше», порівняйте: «всюди добре, а вдома найкраще», «вдома і стіни лікують» [4; 6]. У китайській картині світу дихотомія «свого» / «чужого» реалізується за рахунок лексичних одиниць, не пов'язаних із концептосферою «дім», і має дещо інші смислові конотації, пор.: краще пити власну воду, ніж їсти чуже масло (吃他家油不如喝自家水). Часто з уявленнями про сім'ю / дім як свій простір українській мовній картині світу пов'язуються й уявлення про батьківщину (рідну землю, рідний край), пор.: кожному мила своя сторона [6, с. 27]; рідна сторона – мати, чужа – мачуха [7, с. 143]; свій край – як рай, а чужина – як домовина [7, с. 145]; за рідний край життя віддай [7, с. 141].

Оскільки кожна сім'я є системою саморозвитку особистості, їй притаманні власний спосіб життя, традиції, звичаї, особливий побутовий уклад, стосунки, у тому числі й конфлікти. Ця семантика в українській фразеології передається за допомогою лексичних одиниць, що входять до лексико-семантичної групи із загальним значенням «дім», пор.: «кожна хата своїм горем багата»; «у кожній хаті по-своєму гатять»; «що хата, то інша правда; не винось сміття з хати»; «чия хата, того й правда»; «у чужій хаті не будь примітний, а в своїй – не будь лінивий» [6].

Саме з будинком, з матеріальним добробутом сім'ї в українській фразеології пов'язана семантика достатку та багатства, що актуалізується й у схемі Ба-гуа, пор.: «хата багата не кутками, а пирогами»; «добрий господар і з малої ниви проживе»; «у доброго господаря все є»; «де господар добре робить, там і поле родить»; «повна хата дітей, то й щастя в ній»; «господарський дім не пустіє» [7, с. 769]. З домом пов'язане й уявлення українців про привітність, гостинність, які вважають традиційними рисами українського національного характеру. У паремійно-фразеологічному фонді української мови досить широко представлені одиниці, значення яких співвідносяться з надзвичайно важливою для вчення Фен-

Шуй ідеєю гармонійного облаштування житла та життя в ньому, зокрема порядку: «де порядок, там і щастя»; «усяк нехай у своїй хаті лад тримає»; «без ладу й у раю не рай»; «де чистота, там і достаток»; «у доброго господаря і в хаті, і в дворі порядок» [7]. Ключовою для Фен-Шуй є ідея взаємозалежності між порядком (або безладом) у домі та станом справ, внутрішньою гармонією (або дисгармонією) людини.

Реконструкція концептуальної структури дала змогу виділити ядро та периферію концепту «дім». До ядерної зони в українській та китайській лінгвокультурах належать семи «родина», «безпека», «захист», «спільність», «гармонія» та «спадкоємність поколінь». Саме вони найчастіше актуалізуються в паремійному матеріалі та формують універсальне розуміння дому як простору сімейного життя і моральної підтримки. Такі значення реалізуються, зокрема, у китайських прислів'ях 家和万事兴, 家有一老, 如有一宝 та українських «Де мир та лад, там у хаті благодать», «На добрій жінці дім тримається». Периферійну зону концепту «дім» утворюють такі семи, як «гостинність», «добробут», «соціальний статус», «патріотизм», «мала батьківщина», «держава». Причому ця периферія суттєво різниться в українській та китайській лінгвокультурах. В українській мовній картині світу периферію цього концепту утворюють семи добробут, гостинність, мала Батьківщина, що підтверджується пареміями «Свій край як рай», «Чужина як домовина» або «Хата багата не кутками, а пирогами». У китайській лінгвокультурі периферія концепту представлена семантикою «соціальний порядок», «родинна ієрархія», «суспільна відповідальність» та «держава», що знаходить вираження у висловах 国有国法, 家有家规 («У держави є свої закони, а в родині – свої правила») та 有国才有家 («Лише за наявності держави може існувати дім»).

У китайській мові є приказка «有国才有家 – «Лише в країні може бути дім», яка підкреслює важливість єдиної країни зі стабільними умовами як для побудови дому, так і для відчуття дому. З давніх часів китайці ставилися до особистих справ як до справ усієї родини. Наприклад, у давнину при виконанні смертного вироку покарання поширювалося не лише на злочинця, а й на всіх членів його родини, незалежно від того, чи були вони близькими родичами, чи просто родичами. Тому, якщо одну людину засуджували до смерті, гинуло багато людей. Також якщо хтось із родини посідав високе становище в суспільстві, то вся родина відчувала величезну честь, а коли випускник ставав урядовцем, життя всієї родини кар-

динально змінювалося порівняно з тим, яким воно було раніше. Зазначене вище явище тісно пов'язане з багатьма аспектами китайського суспільного життя, до прикладу, китайці мусять повертатися додому, щоб відвідати свої родини принаймні раз на місяць: оскільки вони так піклуються про своїх рідних, а тиск з боку суспільства також дуже великий, то вони просто зобов'язані їхати додому.

Концепт «дім» в українській та китайській лінгвокультурах тісно пов'язаний не тільки із концептом «родина», а й «батьківщина», що відображає структуру держави, розкриває зв'язок своєї країни та власної сім'ї, і таким чином викликає любов до своєї країни та своєї батьківщини, пробуджує патріотичні почуття. Відповідно, у метафоричному уявленні суспільних явищ і процесів цей концепт породжується і сприймається як один із найбільш специфічних образів для патріотичного та політичного дискурсу. У зв'язку з цим в обидвох лінгвокультурах метафорична модель «батьківщина – дім» виступає як вербалізатор концепту «батьківщина» і корелят концепту «батьківщина» у патріотичному дискурсі.

Висновки. Аналіз українських і китайських паремій і фразеологізмів засвідчив, що концепт «дім» в обидвох мовних картинах світу має складну багаторівневу структуру. В обох лінгвокультурах простежується висока концентрація аксіологічно маркованих мовних одиниць із досліджуваним концептом, що засвідчує його особливу культурну значущість і дає підстави вважати концепт «дім» як одну з базових культурних констант і української, і китайської лінгвокультур. Аналіз показав, що основними семами концепту «дім», тобто його семантичним ядром в українській та китайській лінгвокультурах є «гармонія», «добробут» і «власний простір», тоді як периферія цього концепту представлена семами «гостинність», «добробут», «соціальний статус», «патріотизм», «мала батьківщина», «дер-

жава», розподіл і частотність яких відрізняється в порівнюваних лінгвокультурах.

Порівняння концепту «дім» в українській та китайській лінгвокультурах виявляє відмінності в прагматиці дискурсу: в українській лінгвокультурі «дім» маркується як особистий простір, пов'язаний з індивідуалізмом, інтроверсією та емоційною рефлексією; в китайському – як соціально трансльована категорія, заснована на принципах колективізму, нормативної відкритості та кодифікованої гостинності, тобто в українській та китайській лінгвокультурах спостерігається внутрішня організація концепту «дім» різниться. В українській мовній свідомості він насамперед постає як власний простір, пов'язаний з особистою свободою, емоційним комфортом і родинним затишком. Натомість у китайській лінгвокультурі домінує уявлення про дім як соціальний інститут, що забезпечує гармонійні взаємини між членами родини та підтримує суспільний порядок. Таким чином, ядро концепту «дім» в обох лінгвокультурах має універсальний характер, проте його периферійні компоненти демонструють виразну національно-культурну специфіку, зумовлену особливостями історичного розвитку, соціальної організації та філософсько-світоглядних традицій українського й китайського народів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розширенні порівняльного аналізу концепту «дім» шляхом залучення матеріалу інших мов і культур, що сприятиме глибшому виявленню універсальних та національно-специфічних особливостей його концептуалізації. Актуальним напрямом подальших наукових розробок може стати дослідження вербалізації концепту «дім» у сучасному медійному дискурсі, художній літературі та паремійному фонді української й китайської мов з урахуванням соціокультурних трансформацій, а також вивчення асоціативного потенціалу цього концепту засобами психолінгвістичних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богінська А. Зміна традиційного змісту концепту «дім» у міській прозі 70-х років (на матеріалі польської та російської літератури). *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2017. № 2(18). С. 54–67. DOI: 10.28925/2311-259X.2017(2)1628.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
3. Полюжин М. Концепт як першооснова утворення картин світу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2024. № 51. С. 118–124. DOI: 10.24144/2663-6840.2024.1.(51).118-124.
4. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1990.
5. Рябокучма Т., Горбаченко А. Концепт «дім» у фразеології англійської та німецької мов. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2026. № 216. С. 290–295. DOI: 10.32782/2522-4077-2026-216-40/
6. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис. Київ: Либідь, 1993.

7. Українські прислів'я та приказки / упоряд. С. В. Мишанич, М. М. Пазяк. Київ: Дніпро, 1984. 390 с.
8. Фразеологічний словник української мови: у 2 т. / уклад. В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993.
9. Wang Y. Chinese Terms Referring to the Family and Kinship. *Ethnologia Polona*. 2018. Vol. 38. P. 205–220 URL: <https://journals.iaepan.pl/ethp/article/view/59>.
10. Naumova K. M. On the Question of Changing the Chinese Language Picture of the World on the Example of the Functioning of the Lexemes jia / jiating ('family', 'home'). *Litera*. 2022. № 5. DOI: 10.25136/2409-8698.2022.5.35646.
11. Wang P., Xie S., Xu H. Re-conceptualizing the Ideal Homes in Rural China: An Actor-Network Theory Approach. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2023. Vol. 10. DOI: 10.1057/s41599-023-02017-x.
12. Fei X. From the Soil: The Foundations of Chinese Society. Berkeley: University of California Press, 1992. 176 p.
13. Rasulova K. S. The Concept of "Home" in the Linguistic Picture of the World: A Comparative Study. *Ustozlar uchun*. 2025. Vol. 81(1). P. 52–54. URL: <https://journalss.org/index.php/ust/article/view/2120>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.08.2026